

Overdenking Marthe de Vries gehouden op 26 maart 2023

Wat draagt mij? Beelden, kunst

De crisis waar Ezechiël en zijn mensen zich in bevonden was ongekend diep. Al in 597 voor Christus werd het land onder de voet gelopen door de Babyloniërs en werden de eerste Israëlieten in ballingschap naar Babel ontvoerd. Ezechiël was een van hen. Ruim tien jaar later werd heel Jeruzalem verwoest, de tempel vernietigd en kwamen er nog meer ballingen naar Babel.

Van hun leven was niets meer over: geen thuis, geen huis, geen tempel. Mensen waren angstig en ontredderd, waren hun geloof in de toekomst kwijt. De crisis waarin zij gestort waren was hevig en diep.

En daar, in Babel, stond Ezechiël op en nam het woord. Gedragen door de geest, zag hij wat er nodig was. Hij hield zijn mensen een genadeloze spiegel voor van wat er verkeerd was gegaan. Dat deze crisis hen niet als een natuurramp had overvallen, maar dat zij er ook zelf een aandeel in hadden.

Maar hij bleef niet in de onheilsprofetieën steken. Daarnaast hield hij zijn mensen ook voor dat dit niet het laatste woord was. Dat wat scheef gegroeid was, het onrecht, de corruptie, de verdeeldheid, dat anders kon, anders zou worden. Dat de doodsheid waarin ze nu gevangen leken niet het laatste woord zou hebben.

En Ezechiël profeteert: een beetje zijns ondanks. Hij ziet het voor zich, hij wordt meegevoerd naar een dal met alleen maar knekels, stof, droogte. Het is de doodsheid, de uitzichtloosheid die zijn mensen in de greep houdt. Dan stelt de Eeuwige hem een belangrijke vraag: geloof je dat deze beenderen ooit weer tot leven kunnen komen? Geloof je dat dit volk, dat alle hoop verloren is, zich weer kan oprichten? Geloof je dat deze mensen die gevangen door de crisis waarin zij zitten, verward door de zorgen die er zijn, weer in beweging kunnen komen, zich kunnen oprichten?

Het antwoord van Ezechiël is fascinerend: 'Heer, dat weet u alleen'. Tegenover de angst en de verlamming van zijn volksgenoten, die dat totaal niet geloven, laat Ezechiël het open: hij leeft vanuit een open verwachting.

En dan gebeurt het, dan ineens ziet hij het voor zich: de stem die hem roept te profeteren. De beenderen rijgen zich aaneen, worden bedekt met spieren en huid, bewegen weer. Maar echt levend zijn ze niet. Om de sfeer van verlamming, van angst te boven te komen, om werkelijk te kunnen leven, is er meer nodig. Het is de geest, de geest van het geloof, van vertrouwen.

Die wordt hen daar geschonken. Een wind zwelt aan uit alle hoeken en ze ontvangen de levensadem zoals God ooit Adam de levensadem inblies. Zij worden letterlijk herschapen, staan op uit de verlamming, de wrok.

Ze leken gevangen in een tot hier, en niet verder, maar ineens wordt het verder zichtbaar, voelbaar, leefbaar.

In een mooi artikel in de catalogus bij de tentoonstelling refereert Joke Hermsen aan de filosofe Hannah Arendt en haar begrip van nataliteit. Wij bezitten als mensen het vermogen tot nataliteit, geboortelijkheid. We worden niet één keer geboren (als we ter wereld komen), maar wij kunnen als mensen telkens opnieuw geboren worden, een nieuw begin maken, een andere weg in slaan, omdat wij kunnen nadenken over ons leven, kritisch kunnen zijn, en een andere richting kunnen kiezen.

Wanneer we ter wereld komen is dat onze eerste geboorte, de fysieke: die bepaalt het *wat* van ons leven, het nest waarin we geboren zijn: ons geslacht, onze kleur, ons religie, etniciteit.

Maar bij elke geboorte daarna, de keuzes die we maken, de nieuwe wegen die we inslaan, laat zien niet *wat*, maar *wie* we zijn.

Dat komt omdat wij als mensen telkens met onszelf en met de mensen en de wereld om ons heen in gesprek zijn: ontmoetingen die ons veranderen, opleidingen die input geven,

gebeurtenissen die we meemaken. Al die dingen maken dat we telkens opnieuw geboren kunnen worden.

Maar om opnieuw geboren te kunnen worden, moeten we ook het oude achter ons laten, los laten. Dat is niet gemakkelijk, dat kan ons angstig en onzeker maken.

Dan kan je de reactie zien, dat mensen de ontmoetingen in hun leven niet meer aangaan, niet meer in gesprek zijn met de mensen die ze tegenkomen, de gebeurtenissen die in hun leven plaatsvinden. Dan staan ze niet meer open voor een nieuwe geboorte.

Dan klampen ze zich vast niet aan *wie* ze zijn, wat ze zouden kunnen worden, maar aan *wat* ze zijn, aan hun eerste geboorte: hun afkomst, religie, sekse, etniciteit. Die eigenheid wordt steeds meer benadrukt, en hoe harder dat gebeurt, hoe kleiner de kans op verandering, op wording en hoe groter de vervreemding ten opzichte van onszelf als mensen. Vroeger was alles beter, we zijn gevangen in het verleden, zoals de vrouw van Lot die in een zoutpilaar veranderde.

Daar haken verstikkende régimes ook aan. Dat is waar de verstarring van Poetin bijvoorbeeld op dit moment ligt. Maar het is ook een verstarring die in veel discussies van dit moment op de loer ligt.

Dat is ook het beeld dat je in de profetie van Ezechiël zou kunnen zien: de nataliteit van Ahrendt, het vermogen om opnieuw geboren te worden, om op te staan, om opnieuw levend te worden na een tijd van crisis, van stilstand, dat is de geest die over de dorre doodsbeenderen blaast. Dat maakt dat ze weer echt gaan leven.

Die geest waait ook niet uit een richting, maar komt uit vier hoeken tegelijk aangewaaid: schudt alles op, brengt ons weer in gesprek met elkaar, met onszelf met de wereld.

Dat is onze nataliteit: dat is het vermogen tot creativiteit, zo zegt Ahrendt, dat is onze menselijke vrijheid.

Dat is wat zowel kunst als ook de verhalen uit de bijbel telkens weer doen: ze maken een geest in ons wakker waardoor we weer in beweging komen. Waardoor we als het ware opnieuw geboren kunnen worden. Als een levensbrengende geest die ons ingeblazen wordt. In de tentoonstelling in Voorlinden komt dat in een aantal beelden heel mooi naar voren op verschillende manieren.

Zoals bijvoorbeeld deze installatie **Ai Weiwei**. Hij heeft allemaal oude porseleinen flesjes, schalen en kommen verzameld (uit de Ming dynastie 1368-1644) waarin binnenin op de bodem een tijger is geschilderd. Hij heeft ze stuk geslagen en zo de tijger zichtbaar gemaakt. De tijger, symbool voor moed, wordt zo blootgelegd, actief gemaakt. Het verleden wordt niet geconserveerd en statisch gemaakt, maar letterlijk opengebroke, om datgene wat in de kern besloten ligt, de tijger van de moed, van de geestkracht, de ruimte te bieden.

Het is ons vermogen tot transformatie, nieuwe geboorte.

Alicija Kwade laat dat in een prachtige installatie zien.

In het midden ligt een grijze rots: hij wordt aan weerszijden gespiegeld, en gaat eigenlijk zo het gesprek aan, met zichzelf, met de omgeving. En daardoor transformeert hij: van grijs en aards of naar een gladde ronde bol, of naar een hoekige gouden klomp. Als je hier omheen loopt dan lijkt het helemaal te bewegen. Ik vond het fascinerend.

Maar het mooiste wordt het zichtbaar in het kunstwerk van **Zhanna Kadyrova**. Als Oekraïense kunstenaar ervaart zij aan den lijve de crisis in haar land: de oorlog die zoveel vernietigt, mensen doodt, blijvend verminkt van binnen en van buiten.

Zij vluchtte uit Kiev aan het begin van de oorlog.

Zij maakte van rivierstenen die ze vond broden. De stenen deden haar denken aan de tarwebroden die ze in de Oekraïne aan gasten serveren om hen te verwelkomen. Ze sneed de stenen in plakken als het brood zelf en daarmee lijken ze ook werkelijk tot leven te komen: de tafel is een uitnodiging om met elkaar in gesprek te gaan, om je open te stellen voor mensen en om zo de geest van de opstanding, van de nataliteit om met Ahrendt te spreken vrij te maken.

Maar ook letterlijk geven deze stenen brood: de opbrengst van de verkoop van deze broden gebruikt Kadyrova om in primaire levensbehoeften van haar landgenoten te voorzien.

Het is voor mij een prachtig symbool hoe wij ook bij elkaar dat vermogen tot nataliteit kunnen mobiliseren, ontvankelijk kunnen worden voor die geest die het leven in ons als het ware weer wakker kust.

Ezechiël deed het met zijn beeldende profetie, De kunstenaars in Voorlinden met de beelden die ons aan het denken zetten, ons uitnodigen, uitdagen.

In het klein gebeurt het in je eigen leven door de ontmoetingen die je hebt: dierbaren die je letterlijk weer op de been helpen na een tijd waarin je je als gevangen, als doods voelde. Als je lang ziek bent geweest bijvoorbeeld, of omdat je vastgelopen bent in je leven. Je hebt het gevoel dat je op een dood spoor zit, niet verder kunt. En dan kan iemand je ineens door een opmerking, een voorbeeld, een grapje in beweging brengen, de geest in jezelf wakker kussen. Maar het kan ook een beeld zijn, een boek, een gedicht, of een song of muziek.

Het is een uitnodiging om met open ogen en open oren door het leven te gaan. Om niet te verstarren in het *wat* maar telkens op zoek te gaan naar *wie* we kunnen worden.